

Ved arbejdsbordet for 300 år siden

Bibliofil vignet til et kildestudium

Af Erik Dal

NÅR man i lang tid har arbejdet med et emne, der medfører læsning i snese og hundreder af bøger ældre end 1650, kan man ved den sluttede udformning af sin egen behandling af emnet godt en gang imellem ærgre sig over, at det ikke hører til god videnskabelig tone at komme med sidebemærkninger om de benyttede bøgernes udseende, skønt der i det bogmilieu, man har levet sammen med, naturligvis er en del typiske og sære, tiltalende og utiltalende bog-bekendtskaber, hvis fremtræden man gerne ville beskrive for sine mulige læsere. Dog nej, de fleste føler antydninger heraf som afledende fremmedelementer i en fremstilling, der såmænd – det skal indrømmes – iforvejen kan være truet af sidespor nok. Men unægtelig kan man synes, at sådanne lærde, der – med en beskeden kollegas ironisk-ireniske udtryk – »endnu ikke er nået længere end til bøgernes indhold«, kan lignedes ved sådanne praktikere, der alene bedømmer ruder som noget, der skal lukke lyset ind, uanset om ruden sidder i et bondehus, en strøgforretning eller et gotisk kirkekor.

Sådan højere konkret (eller måske netop abstrakt?) lærdom giver denne lille artikel afkald på. Når et kort orienterende afsnit er overstået eller oversprunget, vil den kun være en dekorativ vignet til et nylig afsluttet fagligt arbejde og dele en ellers ikke udtrykt side af arbejdsglæden med lærde og ulærde interessefæller.

Det pågældende arbejde er noget så afsides som en behandling af den danske sprog- og versforsker SØREN POULSEN GOTLÆNDER, eller JUDICHÆR, som han kalder sig med en latinisering af navnet på den gotlandske fødegård Dommerarv. Han levede 1599-1668, deraf syv år som rektor i Vordingborg og fra 1637 som præst og provst i Slangerup, og hans navn er knyttet til to værker: *Synopsis Prosodiæ Danicæ* Eller *En kort Extract af Riimkunsten*, Kbh. 1650-51, og *Prosodia Danica* Eller *Dan-*

ske Riimkunst, Kbh. 1671. Derudover har han kun skrevet et par lejlighedsdigte og nogle salmer, som dog ikke ville have bevaret hans navn udenfor lexika og antologier; og hans plan om en tiltrængt revideret salmebog strandede. De to nævnte værker er derimod betydningsfulde, og i 1954 optryktes de som bind II af Danske Metrikere, udg. af Arthur Arnholtz, Aage Kabell og Erik Dal. Udarbejdelsen af indledning og kommentar til bindet danner udgangspunktet for det følgende; rent biografisk er hovedarbejdet om Judichær stadig H. F. Rørdams afhandling i Kirkehistoriske Samlinger 3 III 1881-83.

Judichær og andre sprogforskere repræsenterer en vigtig side af renæssancen i Danmark. Renæssancens ejendommelige spænding mellem respekt for de ædleste monstre og nyskaben i national eller individuel ånd mærkedes ikke mindst på litterært og sprogligt område, og digtekunstens og versteknikkens teori fik et opsving, først i Italien fra ca. 1530. På germansk grund krydsedes hjemlige traditioner om modersmålets og oldtidens særlige glans og værdi med den nye vælske kunstlærdom og med den allestedsnærværende klassiske lærdomstradition.

Til Danmark nåede humanismen og renæssancen allerede før og omkring 1600. Så nyt var alt dette, at vi ikke som de store kultursprog havde overstået de mere elementære sprogbeskrivelser, før det højere skoleridt blev indført; derfor har vi netop hos Judichær og hans samtidige (der især bygger på tyske kilder) de enkleste grammatiske forskrifter side om side med en fyldig, til tider raffineret versteknisk lærebygning. Men denne blanding gør i nutidens øjne Judichær mere, ikke mindre værd at studere; en del grammatiske emner, som en regelret versteoretiker egentlig ikke skulle tale om, nødes han nemlig til at tage med, undertiden som den første dansker. Og yderligere kompliceres billedet derved, at Judichær besidder tidens trang til at spænde over mange videnskaber. Vel har han ikke som de store polyhistorer alle fakulteters lærdom under sine vingens skygge – hverken medicin, jura eller botanik kommer for! Men sproglærdommens sammenknytning med spekulationer over folkenes og sprogenes urhistorie bringer dog hans tålmodige læser ind på både geografi og historie såvelsom på bibelsk og nyere hebraisk digtning. Det må være en opmuntring, at netop Judichærs mere eller mindre pedantiske alsidighed har skabt den rige variation i det

SYNOPSIS PROSODIÆ

DANICÆ,

Eller/

En kort Extract aff

Rimkunsten / befattendis i

sig / det fornæmste / som er fornøden

at vidis / om dend rette Maade oc Ranees

ring / gode oc sticfelige Danste Vers

eller Rimm at gjøre.

Sammenskreffuen

off

Severin Pauelsen Gotlander/

Sognepræst i Slangerup.

Til Læseren.

Eg beder dig/viis mig dend Mand/

Som alle vel befalde kand/

Hør vel til NEMO heder hand/

De NUSQUAM er hans Fødeland:

Du derfor icke dømmme maa/

Før du kand Sagen ræt forstaa/

Idis alt tilforn med Acsomhed/

Døm siden/dog med god besteed.

Prentet til Kiøbenhaffn hos Georg Lamprecht/
Paa Jochim Moltckens egen Bekostning.

Åar 1650.

Det tidstypiske titelblad til S. P. Judichærs første, kortfattede verslære. Mottoet benyttes i fremstillingen som eksempel på den nye faste versbygning, som bogen skal give regler for. (Nemo, Nusquam: Ingen, Intetsteds.) Nat. st.

boglige materiale, vi nu tager ned fra reolkilometrene og stiller på vort arbejdsbord, som det for 300 år siden stod på Judichærs.

Dæmpede farver er dominerende på arbejdsbordet. Delvis dæmpede af tiden selvfølgelig, men selv som nye har de gullige pergamenter og brune kalve- og fåreskind ikke stukket i øjnene. Reflexer fra blankt papir og farvetryk kendes ikke, glans og glimmer stammer kun fra guldet, og selv det er sparsomt. Ikke blot fordi pergament – hvis det da skal have anden prydelighed end en blækskreven titel – egner sig bedre til blindtryk, det tyske rulle- og pladetryk eller det sydlandske midterornament med ramme, men også fordi endnu Judichær efter gammel skik har haft bøgerne stående med ryggen indad på reolen. Det papir, der overhovedet har kulorer, ses knap, det er nærmest et stykke kammarmoreret forsats i ny og næ. De fleste bøger er i helbind, eller de går ud i verden blot med en tynd råpap om sig. De få halvbinds overtræk er gerne holdt i brunt og gråt.

Illustreringen afhænger da som altid af bogens art. På Judichærs tid vinder kobberstikket indpas i danske bøger, men især som frontespice eller titelblad. De fleste illustrerede bøger har træsnit, det være sig på grund af deres alder, emne eller økonomi; og som ofte fremhævet klæder det jo også bogtrykket bedre. Et af hans nærmeste tyske forbilleder har titelblad og æredigt-illustrationer stukket i kobber, andre er ligesom hans egne bøger uden nogen prydelighed.

Formaterne er få. Foruden plancheværkerne tegner sig ret klart en almindelig og en lille folio, en kvart, en lille »disputats-kvart«, en køn oktav og derunder de nu næsten forsvundne formæ minores. Da formaterne fremkommer ved falsning, fås den slanke folio og oktav med den brede kvart imellem. Alt er håndarbejde, men nærmere ved formatstandardisering end vor tid. Papirets hvidhed og fasthed varierer, men kvaliteten er for nedadgående i det århundrede forud for 1650, hvorfra Judichærs fleste bøger stammer.

Det samme gælder skriften og dens behandling. Selv det 19. århundrede ville få hård konkurrence fra det 17., hvis talen er om dårlig typografi. Det er som om samfundets efterhånden mere udtalte lagdeling har sit sidestykke i større forskel på bøgernes kvalitet, ikke mindst i fattige lande som Tyskland og Danmark. I det 16. århundrede kan selv de fol-

Om Riimenis Afdeeling/ etc. 487

Som for Exempel.

v - v - v - v -

v - v - v - v -

GUD Fader udi Himmeriig/
 Sin Villi' hand os kende/
 Der hand os need til Jorderiig/
 De ti Budord udsende/

Her ere vel alle Linier Versus Jambici, men iblant dem ere dend 1. oc 3. Acuti, Dimetri, Acatalecti: Oc dend 2. oc 4. Obtusi, Dimetri, Catalecti. Ellers da giøre her disse Ord **Himmeriig/** oc **Jorderiig/** icke gode Riimslutninger/ effter det/ som der ommeldt er/ i det 2. Cap:

3. Tricolon, seu trimembre,
 (aff τρις, ο: ter & κῶλον, ο: membrū,) Er det slags heel Digt/ i hvilket tre slags Vers sammenkommer; Effter dend maade/som tilforn/ om Monocolis, oc Dicolis nu sagt er.

3.
 Trico-
 lon.

Som for Exempel.

h h 4

Alleen

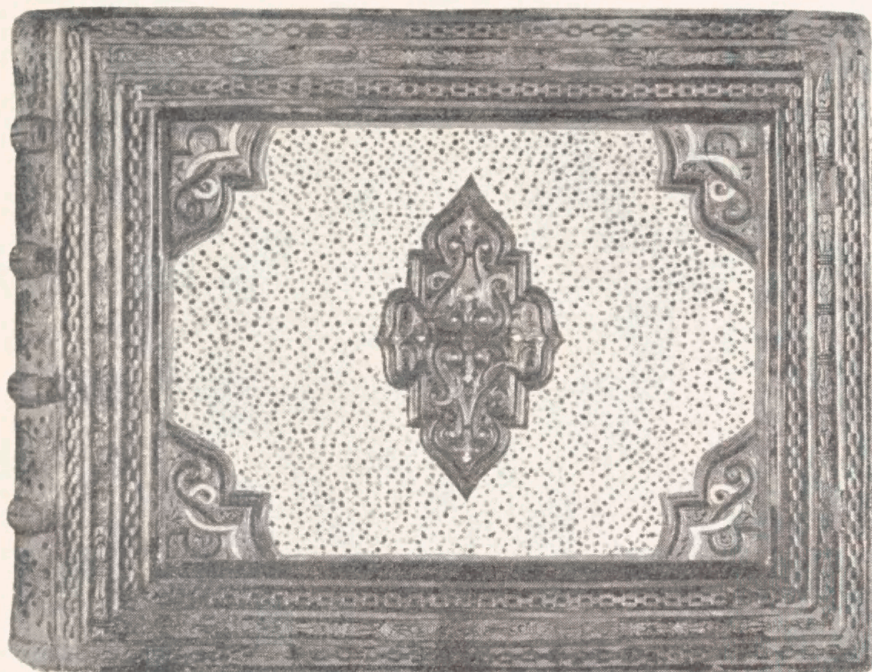
En side af S. P. Judichærs Prosodia Danica, 1671. Bemærk den ugenerte anvendelse af større skriftgrader til fremhævelse også i løbende text, men bemærk også den fasthed, siden har, skønt den er valgt netop for at vise verssats og forskellige skrifter. Nat. st.

keligste tryk være gode, i det 17. svækkes traditionen; de gamle skrifter slides, og de nye er ikke så kønne. Selve skriftvalget er fast: fraktur og schwabacher til tysk og dansk, kursiv og antikva til andre sprog; kursiv som brødskrift – humanistkredsen om Aldus i erindring – trænges tilbage. Typografisk opdeling og fremhævelse er i fremgang. I fraktur kan fremhævelse ske med schwabacher, men ofte bruger man en større frakturgrad, skønt det jo volder problemer i den ofte komprime sats. Kommer dertil latinske ord eller orddele, bliver resultatet broget, også i Judichærs bøger, men det djærve greb i sættekassen har noget fornøjeligt, der kan savnes ved visse senere tiders nette grå sider. Om man ellers tor bruge det af alle forskningsgrene endevendte ord barok, så kan man måske tale om en baroktids-typografi, ikke blot kendelig i pragtværkernes repræsentative kobberstik og titelblade, men også ofte i den jævne bog – eventuelt mere kraftfulde end smagfulde – ordnende brug af skriftmateriellet, overfor det 16. århundredes mere beherskede, men ofte mindre overskuelige klassicitet, bag hvilken man synes at ane ældre tiders dyrere og derfor hårdere udnyttede skrivematerialer.

På et bestemt område er dette særlig håndgribeligt: Judichærs barndom og ungdom er tiden for drøftelse af skolebøgers typografi. Sagen har et videre perspektiv ud i drøftelsen af modersmålets plads som hjælpesprog i latinskolen, men allerede det rent typografiske ændres ret gennemgribende, ikke mindst på grund af de radikale professorer ved det ny universitet i Giessen. De anbefaler ikke blot en kraftig nedskæring af det egentlige lærestof og brug af petit til det mindre væsentlige, men indfører en tredeling: paragraffer uden tegn, med stjerne eller med kors har tre grader af nødvendighed og kan i forhold hertil læres eller overspringes på de forskellige trin. Altså funktionelle synspunkter. At bøjningsmønstre og remser opstilles skematisk, synes overflødigt at nævne, men er det ikke. Vore illustrationer viser, at en stadig læst oldtidsgrammatiker midt i det 16. århundrede kan optrykkes med et minimum af typografiske markeringer, og selvom de to modstillede eksempler selvfølgelig ikke er valgt uden tendens, reducerer de dog de sidste års skolebogsdebat til en strid om detaljer, omend aldrig så nyttig.

At de vældige lærebøger, ikke mindst i grammatik, med eller uden skemaer har været et kors for dem, der ikke huskede allerbedst, behøver

Ved arbejdsbordet for 300 år siden

Bindet af det her benyttede exemplar af *Atlas minor Gerardi Mercatoris . . .*, Amsterdam 1607. Orig. højde 177 à 180 mm. Hæftet på fire faste bind, gulddekorert ryg uden text, ciselerede guldsnit. Lysebrunt skind med guldfileter på permens »ramme«. Midtfeltet forsænket, fladen malet gråhvid med forskelligfarvede prikker. Midt- og hjørneornamenter, forskellige på for- og bagside, med slyngninger malede i farver, mens detaljerne i ornamenternes bund er guldtryk. Se side 59f.

man ikke at betvivle. Og måske kan man fristes til at tro, at en og anden altfor nidkær hører har fået det klart opstillede stof til at føles endnu mere skarpkantet og skeletagtigt, end det var i de gamle bøgers høfligt upåtrængende kolumner.

Der er god mening i at nævne denne bogtype først. Til den hører nemlig Judichærs egne to skrifter og dermed hans vigtigste kilder – Clajus, Opitz, Zesen og Schottel for tysk, Melanchthon, Clajus og Giesenserne for latin, Buxtorf og Ebert for hebraisk. De er typiske for danske bøger fra tiden; det lille hastværksarbejde fra 1650 fremkaldtes af rivalen Hans Mikkelsen Ravns latinskrevne *Rytmologi* fra 1649 og er teknisk ringe; hovedværket udgaves først efter Judichærs død, og man

434 PRISCIANI

sinentia. quæ enim deficiunt fixa sunt, ut *fas, ditione, lupi-
ter louis, iter, preci et prece, uicem et uice, tabi et tabo,
maria, æra*. Nā *frugi, et nibill, et mācipi, et huiuscemodi,
et similia* nō deficiunt aliquo casu certo, sed pro omni ca-
su eadem terminatione funguntur. quanuis possunt hæc
eadē figurate magis prolata, ut dictū est, per *giūm* et da-
tiuū q̄ in declinabilia esse uideri, ut si dicā cordi homo est
mibi. cordi ho minis, hoc est hominis qui est mihi cordi.
cordi homini, cordi hominē: et possum cū omnib. casibus
figurate iungere diūm. sic *frugi* homo, id est q̄ *frugi* est,
hoc est utilitati. Simlr̄ omnib. casibus adiūgitur figurate,
et est magis diūs. Sed hæc etiam de noīe latius tractauim-
us. Declinātur autē participia ad similitudinē et regulā
nominū in ns desinentiū, uel in us mobiliū, exceptis, ut su-
prā dictū est, illis quæ nascuntur à uerbis quartæ coniu-
gationis in eo desinentib. quorū *giūs* uocalis nī ie mutāt
in eu, iens euntis, quiens queuntis. quanuis Plautus *ge-
rundiū* eius abiendā dixit pro *abeundi* in Amphitruone:
Abiendi etiam nunc tibi occasio est.

De Temporibus.

Tempora participijs accidunt eadē quæ et uerbis infi-
nitis, id est præsens, quod est etiam præteritū imperfe-
ctum, ut *osculari* et *osculans*. præteritū perfectū quod est
etiā præteritū plusq̄ perfectū, ut *osculatū* esse uel fuisse, et
osculatus. futurū *osculatū* iri, et *osculaturus*. Et sciendum
quod nō ex omni significatione omnia tempora inueni-
untur. nam cum quinq; sint significationes, id est actiua,
passiua, neutra, cōis et deponens, ab actiua quidē et neut-
ra præsentis et futuri ueniunt participia, ut *amans ama-*
turus.

En side af oldtidsgrammatikeren Priscians grammatik, udg. af Nicolaus Bryling, Basel 1554. Kun hvor bogens hovedkapitler begynder, anvendes lidt mere afvejlende typografi end her; alle eksempler, bøjningsmønstre etc. er overalt sat omløbende som her. En af eksemplarets ældste ejerindskrifter lyder oversat: Bogen tilhører Erasmus Iversen med tilnavnet Montanus. (Prisciani Grammatici Caesariensis libri omnes.)

Orig. kolumnebredde 68 mm.

DE PARTICIPIO. 201

* *Quae sunt Numeri Participiorum?*

Duo, ut in Nomine: Singularis, ut, *Amans*; *Amatus, ta, tum*. Et Pluralis, ut, *Amantes, tia*; *Amati, ta, ta*.

* *Quot sunt Casus Participiorum?*

Sex, ut in Nomine: Nominativus, Genitivus, Dativus, Accusativus, Vocativus, & Ablativus.

CAPUT V.

DE TEMPORE PARTICIPIORUM.

* *Quot sunt Tempora Participiorum?*

Tria: Praesens, Praeteritum, & Futurum;

† *Quae ex terminatione cognoscuntur.*

* *Quae Participia sunt Praesentis Temporis?*

* *Quae in NS¹ desinunt, † & Consonantem Praesentis retinent. * ut, Amans, Legens, Docens, Audiens.*

† *Unde formantur Participia Praesentis Temporis?*

A prima persona Praeteriti Imperfecti, ultima Syllaba BAM vel BAR, ² in NS con-
verfa. ut:

<i>Amo</i>	<i>Amabam</i>	<i>Amans.</i>
<i>Doceo</i>	<i>Docebam</i>	<i>Docens.</i>
<i>Lego</i>	<i>Legebam</i>	<i>Legens.</i>
<i>Audio</i>	<i>Audiebam</i>	<i>Audiens.</i>
<i>Sequor</i>	<i>Sequebar</i>	<i>Sequens.</i>

N 5 Exci.

De mange udgaver af Philip Melanchthons latinske grammatik moderniseredes efterhånden typografisk. Den her viste side, som delvis omhandler det samme som prøvesiden af Priscian, er fra udgaven Wittenberg 1622. Afsnit med stjerne er elementære, afsnit med kors for mellemstadiet, o. s. v. Judichær har benyttet begge de afbildede udgaver. (Philippi Melanchthonis Grammatica latina . . . cum ex aliis . . . recognita et locupletata).

Orig. kolumnebredde 68 mm.

véd ikke, hvem der har hjulpet hans enke frem til det pæne resultat. Men kildestudiet har vist, at Judichær har ret i at betegne den lille bog som ekstrakt af et stort manuskript; på intet væsentligt punkt bærer *Prosodia Danica* præg af at være skrevet efter 1650, der er kun tale om nogen revision og suppleren. To forskellige bogtrykkere har trykt bøgerne, og de er i den grad typiske, at man ikke kan betegne nogen af hans stofkilder som typografiske forbilleder.

Nok så spændende som Judichærs og de andre sprogmænds oktaver er de hjælpemidler, han inddrager, når han skal tale om oldtid og old-sprog. Vi må her tage det væsentlige forbehold, at vi ikke altid kan fastslå, hvilken udgave af et værk han har haft for sig, eller om en henvisning er andenhånds, så han slet ikke har set den pågældende bog. Men ofte er sagen klar nok.

Hans hovedkilder er indenfor disse emner hjemlige. Saxo Grammaticus ejer han selv i Pariserudgaven 1514; det ses af, at den første henvisning til Saxo har et »(mihi)« (hos mig) efter et bladtal, der kun svarer til den statelige og berømte bog. C. C. Lyschanders *De Danske Kongers Slectebog* fra 1622 repræsenterer heroverfor Judichærs egen tid i sine fabuleringer over historiske og sagnagtige danske konger. En lille folio, typisk for den stærke typografi, vi før omtalte, og med et titelblad, der både indholdsmæssigt og typografisk er et formeligt tidsdokument. Endelig Ole Worm, hvis billedrige værker om runer m. m. gjorde epoke, og som i Judichær med god grund har fundet en virkelig hengiven læser. Fra samme fag stammer en anden bog, som han også citerer med »mihi«, nemlig Olaus Magnus' *De nordiske folks historie*. I den ædle historiske kappestrid mellem Danmark og Sverige, som Sverige vandt politisk i Roskilde 1658 og litterært 1672-1702 med Olof Rudbecks storslåede *Atlantica*, var Olaus Magnus en svensk trumf. Hans store værk er stadig en etnografisk hovedkilde, og mange læsere vil erindre illustrationstypen fra talløse reproduktioner, f. ex. hos Troels-Lund.

Arbejdsbordet bliver ikke mindre malerisk, når vi opstiller de udenlandske værker, som læsning især af den lærde Worm får Judichær til at citere, men vi lader dem hvile her.

En flittig indsats yder Judichær ved brugen af en gruppe geografisk-historiske skrifter. Han får brug for dem, da han vil meddele den oprin-

Om den

De trøste os i all vor Nød /
Besynderlig naar wi komme i Død /
Kyrieleis.

IV.

Nu bede wi den hellig Aand/ etc.
D. Morten Luthers.

Nu bede wi den hel lig Aand/als om
den Christelig Tro oc ret Forstand/det os
Gud beware/oc sin Naade sende/ naar wi
heden fare / aff dette Klende /
Kyrieleis.

Du værdige Eius giff os dit Skjæ/
Lær os at kiende Christum Jesum alleen /
At wi met hannem bliffue/
Dor siære Jressermand /

Som

Om den

dis / wi paa dig nu haabe/forbarne dig
offuer oss:

Christus nos reuisit, Siungis some
Resurrexit Christus.

Christus nos reuisit,
Paracletus misit,
In cordibus clamantem,
Abba Pater sonantem,
Kyrieleis.

Paa Danste.

Christ den hellig Aand sende/
At wi hans Ord kunde kiende/
De trøste oss i all vor Nød /
Besynderlig naar wi komme i Død/Kyrieleis.

Nu bede wi den hellig Aand.
Doct. Mart. Luth.

Nu bede wi den hellig Aand/
Alt om den Christelige Tro oc ret
Forstand /

Det oss Gud beware/
Og sin Naade sende/
Naar wi heden fare/
Aff dette Klende/Kyrieleis.

Du værdige Eius giff oss dit Skjæ/
Lær oss at kiende Christum Jesum alleen /
Doct. Mart. Luth.

Den sidste med noder forsynede udgave af Hans Thomissons salmebog fra 1569 (Den ny Danske Psalmebog . . . Aff Hans Thomisson, Kbh. hos Henrik Waldkirchs arvinger 1634), og den samme, stadig velkendte salme i et af de næsten samtidige, nodeløse boghandler-eftertryk (En Ny Psalmebog . . . Aff M. Hans Thomisson, Kbh., Salomon Sartor, u. å., indbundet og utvivlsomt udgivet sammen med nogle andagtsbøger med året 1644). Orig. kolumnebredde henholdsvis 74 og 60 mm. Udg. 1644 tilhører Universitetsbiblioteket.

delige betydning af navnene på de kongelige danske folkeslag (vender, goter . . .) og landsdele (Fyn, Jylland . . .). Den der holder af landkort, har fornøjelse af at optræfle kilderne til de sider, Judichær skriver sammen om sådanne emner. Imellem den største af ham benyttede bog, Daniel Cellarius' storfolio-atlas, og den mindste, St. Stephanius' bog om Danmark-Norge, et led i Elzevirernes berømte og efterspurgte samlede række af »republikker«, fremhæver vi et mindre atlas af den store hol-

lænder Gerhard Mercator, hvis særlige kortprojektion så ofte har vakt barnlig glæde over Grønlands og dermed Danmarks størrelse! Det kan ikke siges, hvilken Mercator-udgave Judichær har brugt, men til kildestudiet er benyttet et exemplar, »fra hvilket solens stråler genspejles med mer end østerlandsk glans« (som fra parsermandens hue i Kiplings eventyr), og som fortjener at kendes, skønt det som Judichær-illustration må siges at ligge i periferien.

Kærnen i Judichærs emner er dog naturligvis ikke kongens titel, Homers alder, middelalderens jødiske digtere eller andre lærde sidespring, som han andetsteds ofrer nogle sorgelig kompakte sider. Mærkeligere er det, at heller ikke den ældre danske litteratur optager nogen stor plads. Han henviser mest til den for at vise dens metriske ufuldkommenhed, og det gælder også de danske salmer, som biskop Jesper Brochmand havde bedt ham revidere. Men salmekender har han været, og den, der følger ham i så henseende, får et håndgribeligt indtryk af det kaos, hvori det 17. århundredes salmedigtning efterhånden henfaldt både digterisk, bogligt og merkantilt, indtil sagen 1699 reguleredes med den sejglivede kommissionssalmebog, der bærer Kingos navn. Man får et skarpt glimt over forholdene ved at sidestille to udgaver af den centrale salmebog, Hans Thomisssøns (hvis smukke 1. udg. fra 1569 er velkendt fra facsimileudgaven). Den sidste udgave, der var originalen værdig, er fra 1634, flere tidligere og alle senere er mere eller mindre skrækkelige boghandleroptryk, der mangler noder, men til gengæld rummer alskens nye salmer og opbyggelige tillæg.

Mangt og meget kunne endnu vises, men man vender stadig tilbage til spørgsmålet om, hvor meget Judichær har kendt på første og hvad på anden hånd, og hvad han har ejet selv og kendt godt. Noget tyder på, at han har kunnet rådspørge sin velynder Brochmands estimerede bibliotek på 4000 bind, når han kom til hovedstaden. Hvad en præst, selv en ret lærd købstadpræst, ejede selv, skal man næppe gøre sig for høje tanker om. Hans holdning overfor bøgerne kender vi heller ikke meget til. Hans utvivlsomme kærlighed til læsning behøver ikke at have haft den dimension, som kærlighed til bøger skaber. Og hvad der blev af den barnløse mands ejendom, da hans anden hustru var død en årrække efter manden, véd vi ikke. Til hans store eftermand i embedet går næppe no-

Seuennus Pauling Iudichyig Gotsig.
A P O P H T H E G M A T A
EX PROBATAIS GRÆCÆ
LATINÆ QVE LINGVÆ
SCRIPTORIBVS

A CONRADO LYCOSTHENE collecta, & per
locos communes, iuxta Alphabeti
feriem, digesta.

*Postremâ hac editione diligenter recognita, plurimisque Cen-
turijs, quæ hisce notis *.†. designata
sunt, locupletata.*

Accesserunt Parabolæ siue similitudines, ab ERASMO
ex Plutarcho & aliis olim excerptæ, deinde per
LYCOSTHENEM dispositæ, ac nunc primùm ali-
quot centuriis auctiores editæ.

Excudebat Iacobus Stœr.

M. DCIX.

gen vej: Thomas Kingo var anderswo engagiert ved sin tiltræden, absolut ikke parat til efter tidens skik at »tage enken på kaldet«, som hun vist havde ventet, og han gerådede i proces med enkefruen om de økonomiske ordninger omkring embedet.

Heldet – det vil sige to interessefællers dybt påskønnede forståelse for vore forehavender – tillader os dog at præsentere en bog fra Judichærs bogsamling, nu i vor egen, og den er ganske talende. Som student har han erhvervet en tidstypisk, tyk samling anekdoter, uddraget, som titlen siger, af de mest prøvede græske og latinske forfattere, og ordnet for deres moralske indholds skyld alfabetisk efter emne. Samleren hedder Conrad Lycosthenes (Genf 1609). Bogens ældste ejerindskrift fandt bogkonservator Birgitte Dall ved at løsne det antagelig af Judichær fastklæbede friblad; den skyldes præsten Jon Jensen Colding, der et års tid var suspenderet for svenskfjendtlige udtalelser i sin Danmarksbeskrivelse 1594.

Denne bog har Judichær forsynet med titel og monogram på forsnittet, initialer og autograf på titelbladet samt initialer og årstal på pergamentbindet – så kan ingen være i tvivl. Ryggen er dekoreret, men oprindelig textløs. Og denne gode ledsager har været ved hånden, når han havde brug for et bevinget ord, hvad enten det var i en anbefaling for en elev eller i fortalen til sin lille rimkunst. Små afslørende indstregninger viser, hvilke dyder den unge mand især har beundret og søgt at opnå: de rammende svar, de nyttige studier o. lign. Forstandsmennesket, den vordende pedant, den ungdommeligt bornerte, tegner sig for os. Og selvom vi gerne havde set en af hans faglige bærepiller i hans eget exemplar, giver hans Lycosthenes noget af mennesket og især det unge menneske Judichær. Når vi forlader hans og vort eget arbejdsbord, tilfredse med at have siddet der, men med tanken på svagheder og fejl ved hans såvelsom ved vort eget arbejde, er det dog godt at få rakt en blok af prøvet livsvisdom med hans egen levende hånd.